

tiga *almorzar* i provinents totes dues d'*amorzar*, encara bastant estès en moltes comarques; del llatí vulgar *ADMORDIUM id., derivat d'ADMORDERE 'mossegar lleugerament, començar a menjar, fer un bocí', d'on provenen també el cast. *almuerzo* i el port. *almoço* o *almorço*; és mot estrany al català antic i encara avui inusitat a les Illes, però apareix aviat a València, des d'on més tard va propagar-se, per evitar l'ambigüitat de *berenar*, que s'aplicava, abans (com ara encara a Mallorca i Menorca), tant a l'àpat lleuger del matí com al de la tarda; cal, doncs, suposar que al costat del mot castellà i portuguès hi va haver **almorzo* en mossàrab, d'on va passar a l'ús valencià adaptant-se a la forma catalana de *berenar*, *dinar* i *sopar*, i així catalanitzat s'estengué fins al Nord. □ 1.ª doc.: *almorzar*, c. 1400, StVicentF i en alguns mss. d'altres obres d'aquella època; *esmorzar*, 1575.

«Digau la missa pel matí, que la gent no *almorza*; «les gens han dit: --- ¿per què no *almorzariem* per lo matí, e beure un poch, e après, hora de tèrcia, que ns dinàssem, e quan vindrie al mig jorn que berenàssem, e puix sopar al vespre?», StVicentF (*Sermons* I, 85.5, 219.15). «A missa solta / yo me'n tornava / e m'acostava / al mal dinar: / feya cuynar / yo finament / --- als meus esclaus, / Ella --- ni se'n curava / --- seya-s a taula / —havent menjat / e *almorzat* / ja, de matí—, / tostemps ab mi / emfastijada / e desmenjada», «era veada / sols d'ansalada, / alls i formatge, / molt tart potatge, / carn algun dia: / sana vivia, criava sans / sos fills, dabans; / ab *almorzàs* / e berenàs, / turmes, rasoles / e leteroles, / formatges frescs / --- que tots matins / feya tastar, / li féu guastar / la bona let». JRoig, *Spill*, 2448, 5233.

Les altres aparicions antigues del mot semblen ser totes estranyes al text original i degudes a la intervenció de copistes o recensors poc respectuosos; o, en tot cas, estan subjectes a aquesta interpretació, perquè hi ha sempre divergència en altres mss. tant o més bons. «Maleyta terra, e miserable, lo rey de la qual és fadri, e-lls prínceps e regidors mengem de matí», *Breviloqui* de Joan de Galles, on només el ms. B canvia *mengen* en *almorzen* (NCL., p. 90), per més que sigui un ms. en lletra del S. xv.

«Com fom a la Jonquera, refrescham aquí ab nostra gent, e entram-nos-en a Figueres» (venint del Voló) és llegeix en la *Cròn.* de Pere el Cerimoniós, on una altra versió canvia *refrescham* i els quatre mots següents en «*almorçam* un poch e desguarnim-nos» (III, § 87) versió que Pagès (p. 173) i Bof. van preferir; i també donen el mot en altres dos passatges: «levam-nos gran matí e totes les gents de nostres hosts *almorzaren* un poch», «en hora d'alba --- dix-nos que ns levàssem e ns guarnissem --- e ns aparellam; e tothom *almorça* un poch» (III, §§ 32 i 26, pp. 140, 132), on per desgràcia no semblen reproduir més que un sol ms. o almenys no donen variants; però en tot cas sabem que, en el primer passatge, la lliçó que ells desdenyen fou revisada pel rei i els seus secretaris i és la del text establert per l'antic arxiver Carbonell.² Quant al passatge atribuït a Llull, és únic en les obres

lullianes, i ací ja no hi ha escrúpol possible a rebutjar-lo com a espuri, perquè es troba en els capítols inicials del *Blanquerna*, en els quals, perduts tots els mss., no comptem més que amb l'ed. de València 1521, on l'adaptador Bonllabi fa tota mena d'infidelitats lingüístiques i proclama haver-ho corregit en bona llengua valenciana (NCL. I, 32.8; ed. 1914, p. 14; BDL IX, 123).

Succintament sabem, doncs, que el nostre mot a l'Edat Mitjana només figura en autors valencians i, de més, com a variant d'alguns mss. tardans, no ben localitzats però que també podrien ser-ho, i ho deuen ser, almenys en majoria. Car no sabem quan va començar la penetració cap al Nord. Ens consta això sí, que ja l'admet OPou en el seu *TbPu.* de 1575: «*esmorzar*: iento, -are; lo *esmorzar*: ientaculum; lo qui no ha *esmorzat* ---» (p. 188): Pou era gironí però visqué i prosperà en la societat valenciana, i en la majoria dels casos, quan hi ha discrepància entre el lèxic generalment admès a la terra nativa i a l'adoptada, els dóna tots dos, cosa que no fa ací i per tant no podem assegurar que el nostre mot s'hagués imposat en el Principat i no fos només encara sentit com a valencianisme, si bé allò és versemblant; i si tenim en compte que la forma *esmorzar*, en què el dóna, a penes sembla haver-se usat més enllà de la Sènia, hem d'inclinarnos més aviat per allò. Avui en tot cas *esmorzar* s'ha difós amb caràcter integral a tot el territori continental de la nostra llengua, fins a l'extrem Nord: *æmurzà* a tots els punts dels Pyr-Or. («faire le repas du matin» i enlloc més, ALF, 384), *æmorzà* o *azmorzà* fins als Pirineus centrals, on el vaig registrar a tots els pobles de Cardós i Vall Ferrera, fins a Areu i Tavascan (1932-4).³

Però si ens atenim als fets antics, amb vistes a l'estudi etimològic, la nostra es presenta com una qüestió típicament hispano-romànica i res més, *stricto sensu*, limitada als dominis gallego-portuguès, castellà i mossàrab, excloent-ne fins i tot la llengua catalana prístina, idioma de pont cap al gallo-romànic. Reprenguem, doncs, el que vaig deixar establert en la meua obra de 1950. «En castellà antic es documenta des de c. 1295, 1.ª *Cròn. Gral.* També port. *almoço*, port. ant. *almorço*, aquest encara en els Ss. XVI-XVIII.⁴ És improbable que es tracti d'un *EMORDIUM, derivat d'un *EMORDERE (que no està documentat); les proves que creu trobar-ne GdDiego no són sòlides: *emorçar* en les *Cantigas* sembla ser mala lliçó, per dissociació errònia dels mots, el judeesp. *ermorsar* és variant local, rara i sense valor, i el cat. *esmorzar* (com hem vist) és innovació tardana.

»D'altra banda M-Lübke a qui es deu l'etimologia d'*almuerzo* (*Litbl.* XXII, 297-8; *Rom. Namenst.* I, 65; GGr. I, 486; *Das Kat.*, p. 123), cregué que la forma exacta que va donar naixença al mot romànic era una variant llatina dialectal *ARMORDIUM, amb AR-variant de AD-. Això seria possible en rigor, puix que el cast. *arcen* ve d'ARGER per AGGER, si bé ell mateix ja hi fa, en el *Litbl.*, la reserva que convindria trobar-ne més exemples (i més segurs que el que ell cita dels Abruz-